

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ANLAMLANDIRMA STRATEJİLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Bayram TAY

*Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi,
İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Kırşehir/TÜRKİYE*

Geliş Tarihi: 04.03.2004

Yayına Kabul Tarihi: 26.04.2004

ÖZET

Bu çalışmada, öğrenme, öğrenme stratejileri ve bu stratejilerden anlamlandırma stratejileri ve Sosyal Bilgiler hakkında bilgi verilmiştir. İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde anlamlandırma stratejilerinin öğrenciler tarafından nasıl kullanılabileceği örneklerle açıklanmıştır. Çalışmanın amacı, anlamlandırma stratejilerinin Sosyal Bilgiler dersi konularını öğrenmede sağlayacağı kolaylığı ortaya koyarak bu stratejilerin önemini vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: *Öğrenme, Öğrenme Stratejileri, Anlamlandırma Stratejileri, Sosyal Bilgiler*

THE PLACE AND IMPORTANCE OF ENCODING STRATEGIES IN SOCIAL SCIENCES COURSES

ABSTRACT

In this study, it was pointed out learning, learning strategies and encoding strategies of them and social sciences. How primary school students have used encoding strategies was explained by the examples. The aim of this study is to emphasize the encoding strategies pointing out easy learning of the subjects of social sciences courses and emphasize the importance of strategies.

Key Words: *Learning, Learning Strategies, Encoding Strategies, Social Sciences*

1.GİRİŞ

İnsanlar yaşamları boyunca karşılaştıkları çeşitli durumlarla etkileşim içinde bulunurlar. Öğrenme bu etkileşim sonucu kişide oluşan kalıcı davranış değişmeleridir (Fidan ve Erden, 1998: 146-147). Psikologlar öğrenmenin varlığını, genel olarak şu üç ölçüte dayalı olarak incelemektedirler:

1. Davranışlarda bir değişme olmalıdır,
2. Davranışlardaki değişme kalıcı olmalıdır,
3. Davranışlardaki değişme, kişinin çevresiyle etkileşimi sonucu (bir yaşantı ürünü) olmalıdır.

Eğimde bireylere kazandırılacak davranışlar; gözlenebilir, ölçülebilir ve istendik olmalıdır diyebiliriz.

Öğrenmenin hangi koşullar altında oluşacağını ya da oluşamayacağını öğrenme kuramları betimlemekte ve açıklamaktadır. Öğrenme, bir çok kuram tarafından açıklanmaya çalışılmıştır (Bilen, 1993: 13). Ancak, bu kuramların hiçbiri tek başına, öğrenme kavramını tam anlamıyla açıklayamamaktadır, çünkü öğrenme kuramlarının her biri farklı bir öğrenmeyi açıklamaya çalışmaktadır (Sönmez ve Diğerleri, 2000: 102; Senemoğlu, 1997: 100). Öğrenmeyi açıklayan iki temel görüş vardır. Bunlardan birincisi öğrenmenin uyarıcı ile davranış arasında bir bağ kurarak geliştiğini ve pekiştirme yoluyla davranış değiştirmenin gerçekleştiğini savunan davranışçı görüştür (Özden, 1999: 21). Davranışçı yaklaşımın temelini uyarıcı-tepki-pekiştireç ilişkisi oluşturur. Uyarıcı-tepki-pekiştireç ilişkisi koşullanma yoluyla oluşur. Klasik ve operant olmak üzere iki tür koşullanma vardır (Özdemir ve Yalın, 2000: 4). Diğer görüş ise öğrenmeyi, insan beyninde ve sinir sisteminde oluşan bir süreç olarak tanımlayan bilişsel yaklaşımdır. Bu yaklaşım başlıca ilkeleri şu şekilde sıralanabilir;

1. Öğrenen dış uyarıcıların pasif alıcısı değil, onların bir özümleyicisi ve oluşturucusu, diğer bir deyişle birey öğrenme için bir çaba göstermelidir,
2. İnsan zihninin kazandığı davranışları, depolama ve yeri geldiği zaman hatırlayıp, kullanabilme yetisi vardır ve
3. Birey karşılaştığı yeni uyarıcıları eski bildikleri ile karşılaştırarak öğrenir (Erden, 1998: 114).

Öğrenmeyi açıklamaya çalışan bu iki kuramın bazı eksiklikleri olduğu yani öğrenmeyi tek başlarına açıklayamadıkları görülmektedir. Öğrenmeyi açıklamaya çalışan bir diğer yaklaşım bilgiyi işleme kuramıdır. Bu kuramın ürünü olan öğrenme stratejileri ve bu stratejilerden anlamlandırma stratejileri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Öğrenme stratejileri öğrencilerin öğrenme işini kendi kendilerine yapabilmelerini sağlamaktadır. İlköğretim Sosyal Bilgiler dersleri öğrenciler tarafından ezber dersi olarak görüldüğünden bu derse karşı olumsuz tutum geliştirmekte ve buna bağlı olarak başarısız olmaktadır. Öğrenme stratejilerinden biri olan anlamlandırma stratejilerinin kullanılması ile Sosyal Bilgiler dersi ezber ders olmaktan kurtulabilecektir.

2. Bilgiyi İşleme Kuramı

Yukarıda açıklanan davranışçı yaklaşımla bilişsel yaklaşımın ilkelerini kullanarak, sentezini yapan bilgiyi işleme modeli, öğrenmeyi; çevreden alınan uyarıcıların anlamlı hale getirilmesi, belleğe depolanması, kullanılmak için hatırlanması ve davranışa dönüştürülmesi süreci olarak tanımlamaktadır (Fidan ve Erden, 1998: 161-162).

Bilgiyi işleme kuramına göre öğrenmenin oluşumu şu süreç içinde meydana gelmektedir;

- Uyarıcı dış kaynaklardan duyular aracılığıyla alınır,
- Duyusal kayıta seçilerek belli formlara dönüştürülür,
- Kısa süreli bellekte işlenir,
- Uzun süreli bellekteki ilişkili bilgi, çalışan belleğe geri getirilerek yeni bilgi ile bütünleştirilir ve bu yolla kodlanarak yeni bilgiye anlam kazandırılır,
- Kodlanan bilgi uzun süreli bellekte depolanır.

Buna göre zihinsel süreçte bilgi akışı dört temel süreçten geçer;

- Kazanılacak bilgiyi seçme,
- İşleme,
- Depolama,
- İhtiyaç duyulduğunda geri getirme. (Öztürk, 1995: 4).

3. Öğrenme Stratejileri

Öğrenme stratejileri, öğrencilerin öğrenme-öğretme süreci içinde ya da bireysel hazırlıklarında kendisine sunulan bilgileri zihinsel süreçlerinden geçirerek, ona anlam vermesi ve kendine mal etmesi için gerekli olan çabaları ortaya koyması şeklinde tanımlanabilir. Tanımdan hareketle öğrenme stratejileri birden fazla çabanın bileşkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çabaların yani öğrenme stratejilerinin sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulabilecektir. Gagné (1988: 134-139), öğrenme stratejilerini beş gruba ayırmıştır. Bu stratejiler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

- Dikkat Stratejileri:* Anahtar sözcüklerin ya da temel fikirlerin altını çizme ve metin kenarına not alma gibi dikkati çekici yöntemlerin kullanıldığı stratejilerdir.

- Kısa Süreli Bellekte Depolamayı Artıran Stratejiler:* Bu stratejiler kısa süreli bellekte bilgilerin kalış süresini artırmak için kullanılırlar. Bunlar; tekrarlama, gruplama, ana hatları çıkarma, şekil ile gösterme, anahtar sözcükler bulma, grafik çizme gibi stratejilerdir.
- Kodlamayı Artıran Stratejiler:* Yorumlama, bellek destekleyiciler, benzetimler kurma, sözel ya da görsel ilişkiler oluşturma, not tutma, bilgi haritası oluşturma gibi stratejilerdir.
- Geri Getirmeyi (Hatırlamayı) Kolaylaştıran Stratejiler:* Bu stratejiler kodlama yapılırken kullanılan stratejilere benzer. Benzetimler, kendi kendine soru sorma, yorumlama, analogiler, bellek destekleyiciler, zihinsel canlandırma, not tutma gibi stratejileri kapsar.
- İzleme Stratejileri:* Bireyin kendi düşünme ve öğrenme yollarının farkında olmasını ve kendi öğrenmesini etkili olarak düzenlemesini sağlayan, soru sorma ve kendi kendini test etme gibi stratejileri kapsar.

Öğrenme stratejileri farklı bir boyut dikkate alınarak da sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada, stratejilerin bireyin gelişim süreçleriyle ilişkisine yer verilmiş ve öğrenme stratejilerinin gelişim aşamalarını üç döneme ayrılmıştır (Mayer, 1987: 81). Bunlar aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

Erken Dönem: Bu dönemde öğrenme stratejileri kazanılmış durumda değildir ve öğrenen tarafından kendiliğinden kullanılamaz. Bu dönem okulöncesi dönem olarak düşünülebilir.

Geçiş Dönemi: Bu dönemde öğrenme stratejileri kazanılmış durumdadır; ancak öğrenmeyi artırmak için kendilinden kullanılmaz. Öğrenciler bu dönemde

yetişkinler tarafından dışsal öğretim yoluyla öğrenme stratejilerini kullanabilirler. Bu düzey ilkokul yıllarını içerir.

Son Dönem: Bu dönemde öğrenme stratejileri kazanılmış durumdadır ve yetişkin öğretimine gerek kalmadan uygun şekilde kullanılabilir. Ayrıca bu düzeyde çocuklar stratejilerini kendi öğrenme hedeflerine göre düzenleyebilirler. Bu düzey stratejiye bağlı olmak üzere ortaokul ve lise yıllarını ve yetişkinliği kapsamaktadır.

Bir diğer sınıflama ise şöyledir;

1. Dikkat stratejileri,
2. Kısa süreli bellekte depolamayı artıran stratejiler,
3. Anlamlandırmayı (Kodlamayı) güçlendirici stratejiler,
4. Geri getirmeyi (Hatırlamayı) artırıcı stratejiler,
5. Güdülemeyi artırıcı stratejiler,
6. Yürütücü biliş stratejileridir (Senemoğlu, 1997: 562).

4. Anlamlandırmayı (Kodlamayı) Güçlendirici Stratejiler

Anlamlandırma stratejileri, öğrencilerin yeni bilgileri geçmiş yaşantılarında kazandıkları bilgilerle ilişkilendirmeleri esasına dayanır (Erden ve Akman, 1998: 156). Anlamlandırma stratejilerinin kullanım amacı, bireylerin öğrenecekleri yeni bilgileri, daha önce öğrenmiş oldukları bilgilerden hareketle anlam vermeleri, bunları zihinlerinde kendilerine ait yorumlarla saklamaları ve bu bilgileri hatırlamak üzere uzun süreli belleğe göndermeleridir diyebiliriz.

Anlamlandırma stratejilerinde; zihinsel imgeler oluşturma, anahtar sözcük ve bellek destekleyiciler kullanma, kendi kelimeleriyle özet çıkarma, benzerlikler kurma, soruları yanıtlama ve kendi düşünceleriyle not alma gibi etkinliklerin kullanılabilmesini ifade

edilmektedir (Weinstein ve Mayer, 1986: 320-321). Anlamlandırma stratejilerinde aşağıdaki teknikler kullanılmaktadır.

4.1. Örtük ve Açık Tekrar

Kısa süreli bellekte depolamayı artıran strateji tekniklerinden olan tekrar tekniği, anlamlandırma stratejilerinde de kullanılmaktadır. Bilgilerin sesli ya da zihinsel olarak tekrar edilmesine örtük ve açık tekrar stratejisi diyebiliriz. Basit tekrar stratejileriyle birlikte daha karmaşık bilgilerin öğrenilmesinde farklı tekrar stratejileri kullanılmaktadır. Karmaşık tekrarlamaya stratejileri kullanılırken yararlanılan teknikler; a) tekrar okuma, b)sesli anlatma, c) bilgileri olduğu gibi not alma ve d) altını çizmedir (Erden, 1996: 86).

4.2. Kodlama

Kodlama, çalışan bellekteki bilginin uzun süreli bellekte var olan daha önceden öğrenilen bilgilerle ilişkilendirilerek, uzun süreli belleğe aktarılma sürecine denilebilir. Kodlamada, yeni bilgiyi var olan eski bilgilerle tamamlama, anlamlandırma, örgütlenme söz konusudur (Senemoğlu, 1997: 302). Şema kuramcıları yeni bilginin, uzun süreli bellekte halihazırda var olan örgütlenmiş bilgi içine yerleştirildiğini ya da eklendiğini belirtmektedirler. Öğrenme sürecinde bilgiyi işleme bakımından önemli olan nokta ise, yeni bilginin geçmiş bilgi ile ilişkilendirilme, bağlanma, eklenme biçimidir. Yani, bilgi her zaman etkili bir şekilde ilişkilendirilmemektedir. Anlamlı kodlama, bilginin uzun süreli bellekten geriye getirilerek çok değişik durumlarda etkili bir şekilde kullanılmasıdır.

4.3. Ekleme

Ekleme, bilginin anlamlılığını artırmak üzere, bilgi bütününe parçaları arasındaki bağıntı, çağrışım sayısını artırma sürecidir. Ekleme yeni alınan bilgi ile uzun süreli bellekte halihazırda bulunan bilgi arasındaki ilişki kurulduğu, bağıntı sağlandığında oluşur. Yeni bilgiyi anlamlandırmak için, yeni bilgiyle ilgili daha önce kazanmış olduğumuz, uzun süreli bellekteki şema kullanılır. Var olan şemadan gerekli bilgi çekilerek yeni bilgiyle bağlantıları kurulup, yeni bilgiye anlam yüklendiği gibi, eski bilginin anlamı da genişletilir. Ekleme genellikle otomatik olarak farkında olmadan yapılır (Senemoğlu, 1997: 312).

Ekleme stratejilerinden en önemlisi benzetimler kurmadır (Senemoğlu, 1997: 566). Benzetimler, yeni bilginin, eski bilgiyle benzerliklerini bularak ilişkilerini kurmamızı ve yeni bilgiyi anlamamızı sağlar.

4.4. Örgütme

Örgütme stratejilerinde, öğrencinin yeni bilgileri, ön bilgilerini kullanarak kendisi için daha anlamlı olacak biçimde yeniden yapılandırması söz konusudur. Bu stratejinin taktik ve öğrenme etkinlikleri olarak özellikleri; benzerlik ve farklılıklarına göre gruplama, karşılaşılan bilgi bütününe anlamlı öğelere ayırma, bir metin içerisindeki temel, yardımcı noktaları ve bunlar arasındaki ilişkileri gösterme gibi durumlar sayılabilir. Örgütme stratejilerinin en temel düzeyi madde ya da olguların taksonomik olarak sınıflandırılmasıdır (Demirel, 1999: 130).

Örgütme stratejileri, öğrencinin yeni materyali anlamlandırma düzeyini yükseltici stratejilerdir. Örgütme stratejileri; not alma, özetleme ve uzamsal temsilciler oluşturma gibi etkinliklerle öğrencilerin bilgiyi kendine

göre yeniden organize ettiği öğrenme stratejileridir.

4.4.1. Not Alma

Not alma değişik stratejiler için kullanılabilen bir tekniktir. Bu teknik dikkat, ekleme ve örgütme stratejilerinde kullanılabilir. Not almanın iki temel işlevinin olduğu, bunların kodlama ve dışsal depolama olduğu belirtilmektedir (Di Vesta ve Gray, 1972: 8-14). Buna göre kodlama, bilginin daha anlamlı ve kullanılabilir şekillere (formlara) dönüştürülmesi, depolama ise daha sonraki çalışmalar için bilginin dış korumasıdır. Bilgilerin not alınması, daha sonraki çalışmalarda öğrenciye bilgiyi öğrenmesinde, tekrarlamasında ve anlamlandırmasında etkili olarak kullanılabilmesine yardımcı olacağı söylenebilir.

4.4.2. Özetleme

Özetleme; öğrencinin, bilgiyi anlamlandırmasına ve uzun süreli belleğe anlamlı olarak yerleştirmesine yardım etmektedir. Slavin özetlemenin önemini şu şekilde açıklamaktadır; özet yazma ya da bir dersi özetleme, yalnızca derste not almaktan daha iyi bir çalışma yöntemidir. Çünkü özetleme, öğrencinin özetlenecek materyali yeniden örgütlemesini gerektirmektedir (Gömleksiz, 1997: 10).

4.4.3. Uzamsal Temsilciler Oluşturma

Bilgiyi hiyerarşik bir biçimde şematize etme, konunun ana hatlarını çıkarma, kavram haritası (şeması) ve ağı oluşturma olarak ifade edilebilir.

4.4.3.1 Çizelge, Tablo ve Matrisler

Konuyla ilgili genel çerçeveyi veren çizelge, tablo ve matrisler öğrenilecek olan bilgilerin yapılandırılmasında, örgütlenmesinde ve böylece anlamlandırılmasında kullanılan tekniklerden birisidir diyebiliriz.

4.4.3.2. Hiyerarşik Yapılar

Örgütlemenin bir başka şekli de hiyerarşik yapı oluşturmaktır. Hiyerarşik yapı oluşturma temelinde, var olan geniş çerçeveli bir kavramın içine yeni bir kavramın yerleştirilmesidir diyebiliriz.

4.4.3.3. Anahatları Oluşturma

Anahatları oluşturma öğrencinin öğreneceği konudaki temel fikir ve yan fikirler arasındaki ilişkileri görmesi için yaptığı etkinliklerdir diyebiliriz. Bu etkinliğin kullanılması için öğrencinin öğrenecek olduğu konuda geçen ana başlıklar ile alt başlıkları çıkarması ve bunlar arasındaki ilişkiyi kurması gerekmektedir.

4.4.3.4. Şematize Etme (Haritalama)

Şemalar, fikirler arasındaki ilişkilerin görsel temsilcileri olduğundan, belli bir konuda hangi fikirlerin en temel fikir olduğunu, diğerleriyle nasıl ilişkilendirildiğini açık olarak görmemize ve bilgiyi anlamlandırmamıza yardım eder (Senemoğlu, 1999: 41). Şema oluşturmada izlenen iki farklı yol, kavram haritaları ve bilgi haritaları olarak düşünülebilir.

4.4.4. Kavram Haritaları

Kavram haritaları tek bir kavramın aynı kategorideki diğer kavramlarla ilişkisini belirten somut grafiklerdir. Kavram haritaları için, öğrencilerin öğrenmeleri gereken kavramların neler olduğu ve bu kavramlar

arasında nasıl bir bağ kurulacağını gösteren planlama düzenekleri olarak düşünülebilir (Kaptan, 1999: 108).

4.4.5. Bilgi Haritaları

Bilgi haritası, bir metindeki önemli sözel bilgilerin ve bu bilgiler arasındaki ilişkilerin şematik olarak gösterilme biçimidir. Bilgiyi haritalandırma metindeki bilgiyi anlamak için metni iki boyutlu olarak yapılandırılmış haritalara dönüştürme tekniklerinden biridir. Gagg ve Dansereau'ya göre; bilgi haritaları üçlü diyagramlar, akış şemaları gibi diğer uzamsal gösterimlere benzemektedir. Ancak, bilgi haritaları hiyerarşik ilişkilerin, sıralı süzgeçlerin ve diğer karmaşık ilişkilerin açıklanmasında daha geniş bir esnekliğe sahiptir (Akt. Görgen, 1997: 29-31).

4.4.5. Okuduğunu Anlama (SQ4R) Stratejisi

Okuduğunu anlama stratejisi, öğrencilerin okuduğu metni anlamada kullandıkları bir stratejidir. Bu strateji SQ4R olarak isimlendirilmekte ve altı basamaktan oluştuğu ifade edilmektedir. Senemoğlu (1999: 42-43)'na göre bu basamaklar ;

1. Gözden Geçirme (Survey),
2. Soru Sorma (Question),
3. Okuma (Read),
4. Yansıtma (Reflect),
5. Bakmadan Cevaplama (Recite) ve
6. Yeniden Gözden Geçirme (Review)

olarak ifade edilmektedir.

4.5. Bellek Destekleyici Stratejiler

Bellek destekleyici öğrenme stratejileri de bilginin kısa süreli bellekte anlamlandırılarak uzun süreli belleğe yerleştirilmesini sağladığından, kalıcı öğrenmede ve hatırlamada önemli etkiye

sahiptir. Özellikle sözcüklerin, ilkelerin, olguların öğrenilmesi ve hatırlanmasında bellek destekleyici öğrenme stratejileri sıkça kullanılmaktadır. Örgütlenme ve eklemleme çok güçlü kodlama (anlamlandırma) türleri olmakla birlikte, bütün bilgiler örgütlenme için elverişli olmayabilir. Ayrıca bazı bilgiler de tamamıyla yeni ya da eskilerle tümünden ilişkisiz olabilir. Bu nedenle de eklemleme yoluyla kodlamak mümkün olmaz. Bu durumda anlamlı kodlama yapmak için bellek destekleyici ipuçlarını kullanmak oldukça faydalı olabilir. Bellek destekleyiciler, okul öğrenmelerinde özellikle terimleri ve olguları (kim, ne zaman, nerede sorularına cevap veren bilgi türü) kodlamak üzere geniş ölçüde kullanılmaktadır. Bellek destekleyici stratejileri iki grupta toplamak mümkündür. Bunlar imajlar ve sözel semboller olarak ifade edilmektedir (Senemoğlu, 1997: 315-316, 573).

4.5.1. İmajlar

İmajların kullanıldığı bellek destekleyici stratejilerde bilgi, zihinsel resimler içine yerleştirilerek ya da onlarla ilişkilendirilerek kodlanır. Bellek destekleyici olarak görsel imaj oluşturma sırasında dikkat edilmesi gereken hususlardan birincisi, düşünülen ya da zihinsel olarak çizilen resim çok basit olmalı, gereksiz konu dışı öğelere yer verilmemelidir. İkincisi ise, imajlar hatırlamayı kolaylaştırıcı şekilde canlı ve kolay olmalıdır. İmajların kullanıldığı dört tür bellek destekleyici yöntem vardır. Bunlar; a) yerleşim yöntemi, b) zincirleme yöntemi, c) askı sözcük yöntemi, d) anahtar sözcük yöntemidir.

4.5.1.1. Yerleşim Yöntemi

Yerleşim yöntemi, bireyin yeni öğreneceği bilgileri ya da terimleri doğru sırasına göre hatırlayabilmesi için, çok iyi bildiği bir çevrede bulunan öğelerle, hatırlamak istediği

bilgi ya da terimleri eşleştirmesidir. Bu eşleştirme işleminden sonra, çevrenin planı zihinsel olarak izlenerek hatırlanmak istenen bilgi ya da terimler tekrar edilir (Açıkgöz, 1996: 278).

4.5.1.2. Zincirleme Yöntemi

Bu yöntemde, hatırlanması gereken birinci öge ikinci öge ile ikinci öge üçüncü öge ile üçüncü öge dördüncü öge ile ilişkilendirilecek şekilde öykü haline getirilir. Öykünün birinci cümlesi birinci ögeyi hatırlatırken, ondan sonra gelen ikinci öge için ipucu olur. İkinci öge üçüncü öge için ipucudur ve zincirleme bu şekilde devam ederek öğelerin hatırlanması sağlanır (Senemoğlu, 1997: 320-321).

4.5.1.3. Askı Sözcük Yöntemi

Bu yöntemin kullanılması sırasında iki işlem yapılması gerekmektedir. İlk yapılacak iş hatırlanması kolay olan eş sözcüklerin sırasıyla ezberlenmesidir. Bunun için sayılarla ses benzerliği olan sözcüklerden bir isim listesi oluşturulur. İkinci aşamada, eş sözcükler ile anımsanması gereken sözcükler eşleştirilerek, bu sözcüklerin birbirleriyle etkileşimini gösteren görsel imajlar oluşturulur (Açıkgöz, 1996: 280).

4.5.1.4. Anahtar Sözcük Yöntemi

Bu yöntem, iki ya da daha fazla birim arasında bağ kurmayı sağlayacak bir imaj ya da cümle oluşturmayı içerir. Bu stratejinin amacı, öğrenilecek materyaldeki birimler arasında içsel bağlar kurma, yani yapılandırma. Yapılan araştırmalar, özellikle yabancı dilde sözcük öğrenmede anahtar sözcük yöntemini kullanan öğrencilerin, hatırlama testlerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir (Demirel, 1993: 56).

4.5.2. Sözel Semboller

Bu teknikte, yeni bilgi önceden öğrenilen bilgi ile anlamlı bağ oluşturularak kodlanır. Burada iki yöntemin kullanılabilceğini ifade edilir (Senemoğlu, 1997: 325). Bunlar; baş harflerle düzenleme ve kafiye oluşturmaktır.

4.5.2.1. Baş harflerle düzenleme stratejisi:

Harf yerleştirme stratejilerinde iki farklı yöntem kullanılabilir. Birincisi baş harflerin birleştirilmesiyle oluşan kısaltmalar, ikincisi ise yine baş harfleriyle anlamlı cümleler oluşturmaktır.

4.5.2.2. Kafiye oluşturma:

Kafiye oluşturmada öğrenilecek sözcüklerin söyleniş benzerliklerine göre gruplamalar yapılmalıdır.

5. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrenme Stratejilerinin Yeri

Sosyal Bilgiler dersi ülkemizde 1968 ilköğretim programıyla ilk defa yer almış, bundan önceki programlarda Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi ve 1962'de Toplum ve Ülke İncelemeleri dersleri ile Sosyal Bilgiler dersi yürütülmeye çalışılmıştır. 1968'den sonra 1989, 1993 ve 1998'de programlar yapılmıştır. Bu programlarda Sosyal Bilgiler ismi korunmuş ancak dersin programı ve saati üzerinde değişiklikler yapılmıştır. 1998'de yapılan değişikliklerle Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda haftada üçer saat olarak düzenlenmiştir (Sönmez, 1997: 8-9). Düzenlenen programların başarıya ulaşabilmesi, uygulama ortamına, uygulayıcının yeterliliğine ve uygulamanın yapılacağı grubun özelliklerine bağlıdır diyebiliriz. Bu unsurlardan uygulamanın yapılacağı grubun yani öğrencilerin program yeterliliklerine ulaşabilmesi için

davranışlarında değişiklikler oluşması ya da oluşturulması gerekmektedir. Öğrencilerin davranışlarında değişiklik yapabilmek için bir çok öğretim stratejisi kullanılabilir. Bu stratejiler kullanılırken uyulması gereken kurallar vardır. Öğretmen bu kurallara dikkat ederek öğrencilerinin öğrenmesini gerçekleştirmeye çalışır. Fakat öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öğretmenin gayretleri tek başına yeterli olmayabilecektir. Asıl olan öğrencinin öğrenme işine bizzat kendisinin girmesidir. Öğrencinin öğrenme işine katılması öğrenme stratejilerini ne kadar bildiğine ve bu stratejileri ne kadar uygun olarak kullanabildiğine bağlıdır. Öğretim stratejilerinin kullanılması kadar, öğrenme stratejilerinin de bilinip uygulanması öğrenmenin gerçekleşmesinde önemli unsurların başında gelmektedir diyebiliriz.

Öğrenciler sözel dersleri ezber dersi olarak nitelendirmekte ve ezber yeteneği düşük olan öğrenciler bu derslerde başarılı olamamaktadırlar. Sosyal bilgiler dersi de sözel bir ders olarak görülmekte ve bu derste kazandırılacak davranışlar çoğu zaman ezberden öteye gidememektedir. Fakat asıl olan davranışlarda kalıcı izli değişiklikler oluşturmaktır. Bunun için de öğrenme stratejilerine ihtiyaç vardır. Öğrenme stratejilerinden anlamlandırmayı güçlendirici stratejiler kullanım amacından da anlaşılacağı üzere, bireylerin öğrenecekleri yeni bilgileri, daha önce öğrenmiş oldukları bilgilerden hareketle anlam vermeleri, bunları zihinlerinde kendilerine ait yorumlarla saklamaları ve bu bilgileri hatırlamak üzere uzun süreli belleğe göndermeleri sürecini kapsamaktadır. Bu süreçte öğrenciler Sosyal Bilgiler dersinde ezberlemem gerekir dedikleri olay, olgu, kavram ve tarihleri kendilerine göre anlamlı bütünler (ya da parçalar) haline

dönüştürebileceklerdir. Anlamlı hale getirilen bilgiler ezberde olduğu gibi hemen unutulmayacak ve gelecek eğitimlerde hazır bulunuşluk düzeyini artırabilecektir. Bu yolla Sosyal Bilgiler dersi amaçlarına da ulaşılacaktır.

6. İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Kullanabileceği Anlamlandırma Stratejileri ve Örnekleri

6.1. Örtük ve Açık Tekrar Stratejilerinde;

1. Öğrenci kendisinden öğrenmesi istenilen bilgileri tekrar tekrar okuyabilir.

Örnek: “Vatan; bir milletin, üzerinde yaşadığı toprak parçasıdır.” tanımını birkaç defa okunabilir.

1. Öğrenci derste yada bireysel çalışmalarında önemli bilgileri sessiz olarak zihninden tekrar edebilir, defterine not alabilir veya kitabında (dergisinde) altını çizebilir.

Örnek: Derste öğretmenin Milleti oluşturan beş öge olduğunu söylemesi ve bu beş ögeyi söylerken öğrencilerin de sessiz bir şekilde tekrar etmesi, defterine not etmesi yada kitabından bu bilgilerin altını çizmesi, bireysel çalışmalarda da öğrenilmesi gereken bilgileri sessiz bir şekilde tekrar etmesi, defterine not etmesi yada kitabından bu bilgilerin altını çizmesi şeklinde olabilir.

6.2. Ekleme Stratejilerinde;

1. Öğrenci dersten önce işlenecek konuya temel teşkil edecek bilgileri gözden geçirebilir.

Örnek: TBMM'nin açılışı konusu işlenmeden önce, yapılan kongreler gözden geçirilebilir.

2. Öğrenci derste yada bireysel çalışmalarında yeni öğrendiği bilgiler ile eski bilgileri arasındaki benzerlikleri bularak öğrenmesini anlamlandırabilir.

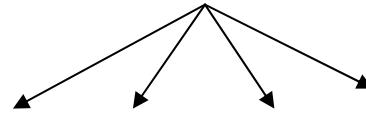
Örnek: Karahanlı devletinin kuruluşu konusu işlenirken 4. sınıfta öğrendiği İlk Türk Devletlerinin kuruluşları ile bu devletin kuruluşu arasındaki benzerlikleri bularak öğrenmesini anlamlandırabilir.

6.3. Örgütme Stratejilerinde;

1. Öğrenci kendisinden öğrenmesi istenilen kavram yada bilgileri tablolaştırabilir.

Örnek: Öğrenci Toplumsal alanda yapılan inkılapları öğrenebilmek için aşağıdaki gibi bir tablo oluşturabilir.

Toplumsal Alandaki İnkılaplar

Kıyafette Değişiklik	Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik	Soyadı Kanunu	Türk Kadın Hakları
25 Kasım 1925	01 Ocak 1926	21 Haziran 1934	1930 1933 1934

2. Öğrenci öğrenmesi gereken bilgileri basit olandan zor olana doğru sıralayarak öğrenme işi gerçekleştirilebilir.

Örnek: “Yurdumuzun Hangi İl ve Bölgesinde Yaşıyoruz” konusu içinde geçen il, ilçe ve köy tanımlarını en basit ve kolay olan köy tanımından başlayarak ilçe, il sırasıyla öğrenmesini gerçekleştirebilir.

Örnek: Milleti oluşturan öğeleri öğrenecek olan öğrenci bu öğeleri kitaptaki sırası ile ya da kendine en kolay gelen öğeden başlayarak öğrenmesini gerçekleştirebilir.

- Öğrenci derste anlatılacak olan konuyu daha kolay öğrenebilmek için dersten önce konunun ana ve alt başlıklarını defterine yazabilir.

Örnek: İklim konusu işlenmeden önce deftere bu konunun ana ve alt başlıkları yazılabilir.

İklimler

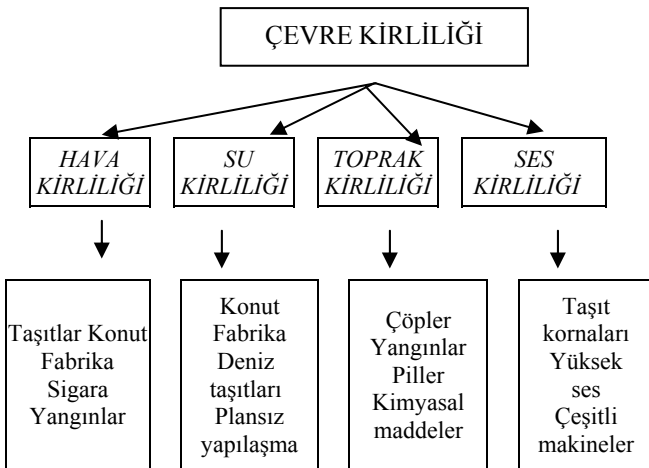
- Akdeniz İklimi
- Karadeniz İklimi
- Karasal İklim

Örnek: Çevre Kirliliği konusu işlenmeden önce deftere bu konunun ana ve alt başlıkları yazılabilir.

Çevre Kirliliği

- Hava Kirliliği
- Su Kirliliği
- Toprak Kirliliği
- Ses (Gürültü) Kirliliği
- Öğrenci öğrenmesi gereken konuyu kavram haritası oluşturarak öğrenebilir,

Örnek: Çevre Kirliliği konusu aşağıdaki gibi kavram haritası oluşturularak öğrenilebilir.

Şekil 1.1. Kavram Haritası Örneği (Tay, 2002: 49)

- Öğrenci ders anlatılırken anlatılan konuda geçen bilgilerden önemli olanlarını seçer ve defterine not alabilir,

- Öğrenci derste öğrenmesi gereken temel cümleyi (bilgi kalıbını) anlatımdan ya da kitabından seçer ve bu cümleyi kendi cümleleriyle yeniden oluşturur.

- Öğrenci ders başlamadan önce o günün konusu hakkında sorular çıkarır ve dersi bu sorular çerçevesinde dinleyebilir.

5.4. Bellek Destekleyici Stratejilerinde;

- Öğrenci öğrenmekte zorlandığı bilgileri sınıftaki eşyalara isim vererek öğrenmesini sağlayabilir.

Örnek: Öğrenci Milleti Oluşturan Öğeleri öğrenebilmek için aşağıdaki gibi sınıftaki eşyalara isim verebilir:

Dil birliği	→	Dilim
Tarih Birliği	→	Tahta
Yurt birliği	→	Yuvam
Kültür birliği	→	Kitabım
Ülkü birliği	→	Ülkü

- Öğrenci öğrenmekte zorlandığı konu ya da kavramlar bütünü parçalara ayırarak biri diğerini hatırlatacak şekilde cümleler oluşturabilir.

Örnek: Çevre Kirliliğinde geçen kavramlar aşağıdaki gibi parçalara ayrılarak biri diğerini hatırlatacak şekilde cümleler oluşturulabilir.

Hava kirliliğinin artması suları da etkiler. Su kirliliğinin sebeplerinden biri de toprakların kirlenmesidir. Toprak kirliliği çevremizdeki güzellikleri yok ederken sessiz kalınmamalıdır. Ses kirliliği ise özellikle büyük kentlerin önemli sorunlarından.

- Öğrenci kendisinden öğrenilmesi istenilen bilgilerin ilk harflerinden anlamlı ya da anlamsız kısaltmalar

oluşturarak öğrenmesini gerçekleştirebilir.

ulaşabilmeleri için anlamlandırma stratejilerini kullanmalıdırlar.

Örnek : Öğrenci Milleti Oluşturan Öğeleri öğrenmek için aşağıdaki gibi kısaltma yapılabilir:

Dil birliği, Tarih Birliği, Yurt birliği, Kültür birliği, Ülkü birliği

“Tay bük de” ya da “Detay küçük” gibi.

Anlamlandırma stratejilerinin kullanılması Sosyal Bilgiler dersini ezber ders olmaktan kurtaracaktır.

Sosyal Bilgiler dersinin programı içinde yer alan olay, olgu, kavram ve tarihlerin öğrenilmesi anlamlandırma stratejileriyle daha kolay olabilecektir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gagne, Weidemann, Bell ve Anders (1984)'in ifade ettikleri gibi; geleneksel stratejilerin ve basit tekrarların tersine bir öğrenci ilgilendiği bir konuyu; anlamlandırdığı, konular arasında sistemli bağıntılar kurduğu, metin içerisinde açıkça ifade edilmeyen bilgileri yenilerini ekleyip kendinden anlamlar kattığı ve öğrendiklerini organize bir şekilde ilgili konulara aktardığı için konu düzeyi ve zorluğu ne olursa olsun üstesinden gelecektir (Akt: Sünbül, 1998: 88).

Nolen (1990)'a göre; bilgi belirli bir şekil tutarlığı içerisinde işlendiği zaman performans kolaylaşmaktadır. Konular içinde ve arasındaki ilişkileri vurgulayan örgütlenme etkinliği ile bu yapı içerisinde yapılan anlamlandırmalar yüksek bir öğrenme düzeyi sağlamaktadır (Akt: Sünbül, 1998: 89).

Anlamlandırma hatırlamayı artırıcı (güçlendirici) bir etkinliktir (Sünbül, 1998: 89). Anlamlandırma stratejilerinin kullanımı zihinsel üst düzey işlemler gerektirdiğinden, bu işlemler sırasında yapılan etkinlikler öğrenme ürününün hatırlanmasını da kolaylaştırmaktadır.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersi programı yeterliliklerine

Anlamlandırma stratejileri yoluyla öğrenilen Sosyal Bilgiler konuları gelecek eğitimlerde de kullanılma şansı artacaktır.

İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin öğrenme stratejilerini kullanabilmeleri için bu stratejiler öğretilmelidir. Bunun için sınıf öğretmeni ve sınıf öğretmeni adaylarının eğitilmesine ihtiyaç duyulabilecektir. Sınıf öğretmenleri için düzenlenecek hizmet içi eğitim kurslarında öğrenme stratejileri öğretilbilir. Sınıf öğretmeni adaylarına ise aldıkları eğitim çerçevesinde öğrenme stratejileri öğretilbilir. Eğitim fakültelerinde yer alan eğitim dersleri içinde ya da yeni konulacak bir dersle (bu dersin adı Öğrenme-Öğretme Süreçleri ya da Öğrenme ve Öğretmede Çağdaş Yaklaşımlar olabilir) öğrenme stratejileri öğretimi yapılabilir.

8. KAYNAKLAR

Açıkgöz, K.Ü.,1996, *Etkili Öğrenme ve Öğretme*. İzmir: Tanyılmaz Matbaası.

Bilen, M, (1993). *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Takav Matbaacılık.

Demirel, Ö., (1999). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Demirel, M., (1993). *Öğrenme Stratejilerinin Öğretimi. Eğitim Ve Bilim*, XVII, Sayı 88, 52-59, s: 56
- Di Vesta, F. J. and Gray, G. S., (1972). *Listening And Notetaking. Journal Of Educational Psychology*, 63.
- Erden, M., (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Erden, M., (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erden, M. ve Akman, Y., (1998). *Eğitim Psikolojisi "Gelişim-Öğrenme-Öğretme"*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Fidan, N. ve Erden M., (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Gagne, R. M., (1988). *Essentials Of Learning For Instruction*. 2nd Ed., New Jersey, Prentice Hall, Inc.
- Gömlüksiz, M., (1997). *Kubaşık Öğrenme*. Adana: Baki Kitapevi.
- Görgeç, İ., (1997). *Özetleme Ve Bilgi Haritası Oluşturma Öğretiminin Bilgilendirici Bir Metni Öğrenme Ve Hatırlama Düzeyine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kaptan, F., (1999). *Fen Bilgisi Öğretimi*. İstanbul: Meb Yayınları.
- Mayer, R. E., (1987). *Educational Psychology: A Cognitive Approach*, Little, Brown and Company Limited, U.S.A..
- Senemoğlu, N., (1997). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Ankara: Spot Matbaası, a.g.e.
- Senemoğlu, N., (1999). *Öğrenme Ürünleri ve Öğretimi, İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı*. Burdur: S. Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Yayınları Denetici Semineri Ders Notları.
- Sönmez, V., (1997) *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Diğerleri., (2000). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdemir, S. ve Yalın, H.İ., (2000). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özden, Y., (1999). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, B., (1995). *Genel Öğrenme Stratejilerinin Öğrenciler Tarafından Kullanılma Durumları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tay, B., (2002). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Sınıf Ortamında Kullandıkları Öğrenme Stratejileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Weinstein, C.E. ve Mayer, R.E., (1986). *The Teaching Of Learning Strategies. Handbook Of Research On Teaching, 3rd. Edition, Edited By M.C. Wittrock, New York: Mac Milan Company, 135-327.*